

Gardaş gürrüňi

Category:

Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Oýlanmalar, Söhbetdeşlik, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Gardaş gürrüňi

GARDAŞ GÜRRÜŇI

■ Eýrandaky "Ýaprak" žurnalyňyň müdiri, ýazyjy Ýusup Gojuk bilen söhbet

~ Ýusup, söhbetdeşligimizi Siziň çap edýän "Ýaprak" žurnalyňyzdan başlaýalyň!

~ "Ýaprak" žurnaly 1998-nji ýylyň mübärek Nowruz baýramçylygynda neşir edilip başlady. Biziň žurnalymyz iki dilde, ýagny, türkmen we pars dillerinde çap bolýar. Biziň žurnalymyz umuman, 86 sahypadan ybarat, bularyň aglabasy pars dilinde ýazylan eserlerdir. Nusgawy we häzirki zaman türkmen şahyrlarynyň şygrylary tutuşlygyna türkmen dilinde, emma arap elipbiýinde çap edilýär. Žurnalymyzyň birnäçe sahypalary bolsa, türkmen dilinde we häzirki wagtda Türkmenistanda ulanylýan elipbiýde çap edilýär. Şol sahypalarda žurnalyň şol sanynda pars dilinde çap bolan her bir eser hakda gysgajyk maglumat berilýär. Esasy zat – bu žurnalda ähli eserler türkmenler hakda.

~ Eýranda türkmen dilini öwredýän resmi mekdep ýok. Ähli mekdeplerde sapaklar pars dilinde berilýär. Elbetde, türkmen çagalary köplenç, türkmen ahunlaryndan türkmen dilinde dini sapaklary alýarlar. Türkmen dilinde Gurhan bilen tanyş bolýarlar. Emma, esasan, bu ugurda enelerimiziň hyzmatlary uludyr. Mysal üçin, meniň özüm türkmen dili bilen ilki öz maşgalamda tanyş boldum, emma has çuňňur öwrenmekde türkmen nusgawy edebiyatynyň okalmagy köp kömek berdi. Bir zady belläp geçesim gelýär; Türkmenistanda türkmen dilinde ors sözleriniň

agdyklyk edişi ýaly, häzirki Eýran türkmenleriniň diline-de pars sözleri ornaşyp gidipdir. Elbetde, bilşiňiz ýaly, türkmeniň akyldarlarynyň eserlerinde köp sanly arap we pars sözleri bar, onuň sebäbi hem, şol akyldarlaryň olan medrese-mekdepleronde okuw kitaplarynyň ählisi diýen ýaly pars dilinde ýazylan kitaplar bolupdyr. Munuň özi olaryň eserlerine täsir edenligidir. Häzirki wagtda Günbatar ýurtlarynyň arasynda iňlis diliniň uly ähmiýetiniň bolşy ýaly, gadymy döwürlerde hem pars dili köp ulanylypdyr.

~ Bize eýranlylaryň, esasan-da, Eýran türkmenleriniň kitap, gazet okamak endigi barada bilmek gyzykly?! Adamlar okamagy halaýarlarmy?

~ Umuman, Eýranda 5.000-e golaý žurnal çap bolýar. Bu san meniň pikirimçe Eýran halkynyň kitaphondygyny aňladýar. Muňa garamazdan, dünýäde çanak antennalaryň we internetiň döredilmegi kitabyň ähmiýetini her bir öýde azaltdy. Bu iki zat ~ köpçülikleýin habar beriş serişdeleriniň ösen görnüşleri bolsa-da, kitabyň täsir edişo ýaly täsir galdyrmaýar. Emma gynansak-da halk bulara gyzyklanyp, kitapdan daşlaşýarlar. Eýranda döwlet tarapyndan kitap we žurnal çap etmäge salgyt ýatyryldy. Bu iş medeniýet ugrunda işleýän adamlara goldaw bermek üçin edilyän çäredir. Eýran türkmenleri gaty bir kitap muşdaklary bolmasalar-da, türkmenler hakda kitap çap bolsa, hökman alýarlar. Şu ýerde bir zat ýadyma düşýär. Ýortmança oglan wagtym elime pul düşse, ony hiç bir zada harçlamazdan, diňe kitap satyn alýardym. Kä wagtlarda oba gidip injir, böwürslen, çigit getirip, olary şäherde satyp, puluna bolsa kitap satyn alýardym. Käte her hepdede çap bolýan çagalar žurnalyny almak üçin ejemden pul isläp, ejem bilen köp dawalaşýardym. Ol bolsa iýmit üçin pul bermegi makul bilýärdi. Häzirki wagtda men, oba gitsem, öz ýüregimim kitap küýsöp, kynçylyk çekenini ýatlap çagalar üçin kitaplary satyn alyp sowgat äkidýärim. Emma döwür üýtgäpdir, häzirki döwrüň çagalary kitap sowgadyňa o diýen gyzyklanyp baranoklar...

~ Türkmen edebiýatynyň pars diline terjime edilişi nähili?

~ Her bir diliň özüne görä süýjüligi, özge dilde gaýtalap bolmajak lezzeti bar. Terjime her näçe oňat bolsa-da, ony esasy nusgadaky şiresine ýetirmek kyn bolmaýar. Terjimeçi iki dili hem çeper bilmeli. Diýmek, terjime edilen her bir zat hut şol bir dilde ýazylan ýaly görünmeli. Ony okaýan adam terjime edilendigini duýmaly däl, şeýle bolanda çeper terjime diýip aýtsak bolar. Eýran halky Magtymgulyny iki ýol bilen tanaýar: birinjiden men we maňa meňzeş türkmen ýazyjylary Yslam rewolýusiýasy üstün çykandan soň, Magtymgulynyň eserlerindäki çuňnur mazmun barada we şol mazmuny pars edebiýatynyň wekilleriniň eserlerindäki beýan edilýän mazmunlar bilen deňeşdirip köp makalalar ýazyp, bütin Eýranda çap bolup ýaýraýan "Keyhan", "Etelaat", "Resalat" ýaly meşhur gazetleriň sahypalarynda çap etdik we Eýran halkyna tanatdyk. Ikinjiden bolsa, soňky birnäçe ýylyň dowamynda has hem Türkmenistan Garaşsyz bolanyndan soň, Eýran döwleti bize žurnal we kitap çap etmäge giň ýol açdy. Şonuň netijesinde türkmen edebiýaty we medeniýeti barada makalalardyr kitaplary çap boldy. Türkmen ägirtleriniň eserleriniň pars dilinde terjime bolup çapdan çykmagy ýola goýuldy.

~ Siziň özüňiz haýsy türkmen ýazyjy-şahyrlaryny halaýarsyňyz?

~ Türkmenistan Garaşsyzlygy almazyndan öň, men Tähranda ýokary okuw jaýynda okaýan mahalym, Tähranyň milli kitaphanasyna gatnap, Türkmenistanda çap bolan kitaplary hem-de žurnallary uly höwes bilen okaýardym. Şol kitaplardyr žurnallardan hekaýalar we şygrylar bilen tanyş bolýardym. Olaryň arasynda Berdi Kerbabaýew, Ata Gowşudow, Aman Kekilow ýaly uly ýazyjylar we Kerim Gurbannepesow ýaly uly şahyrlar bilen tanyş boldum. Bilýäňizmi näme, Türkmenistanyň Garaşsyzlygyndan öň, Kerim Gurbannepesiň "Meniň ýigit wagtym, seniň gyz wagtyň" atly goşgusy Eýran türkmenleriniň arasynda has giňden ýaýrapdy. Bu goşgy her bir ýigidiň dilindedi. Men hem elbetde, şolaryň biri. Sebäbi şol zamanlar Eýran bilen Yragyň arasyndaky urşuň gutaran wagtydy we Kerim aganyň goşgusy bolsa, uruş hakda bolansoň, şeýle goşgularyň ýüreklerde orun

tutmagy tebigy hadysadyr.

~ Siziň pikiriňizçe, hezreti Magtymgulu Pyragynyň her bir türkmeniň ruhunda tagt gurup bilmeginiň syry nämedekä? Magtymgulyň güýji nämede?

~ Hezreti Magtymguly, bu meniň iň uly hormat goýyan Ynsanydyr. Bu beýik akylgaryň şygrylary elmydama diri. Bilşiňiz ýaly, türkmen halkynyň medeniýetiniň köki-damary iňňän gadymdyr. Adatlarymyza, döp-dessurlarymyza ser salnanda, yslymyň täsirini görüp bilýäris. Mysalyň iň sadasy "Salam sözi. "Salam" diýmek arap dilinde "Ojagyň abat bolsun", "Men saňa boýun" diýmek ýa "saglyk" diýmek. Ine, bu täsir iň ýönekeýje sözümyzde görnüp dur. Bu zatlary agzap geçmegimiň sebäbi, şu netijäni alasym gelýär: şu döwre çenli Gurhany-Kerimiň Allatagala tarapyndan Zemine inenine 1.400 ýyldan gowrak wagt geçipdir. Oňa garamazdan, şu kitabyň hiç bir sözi üýtgemezden we sözleri köne bolmazdan, şu döwre gelip ýetipdir. Hezreti Magtymgulyň goşgularyna Gurhanyň täsiri uly. Saparmyrat Türkmenbaşynyň jaýdar aýdyşy ýaly, Magtymguly Pyragy "Gurhan" edebiýatyny türkmenelýeterli eden danadyr. Onuň bir goşgusynda şeýle setirler bar:

Joşgun geldi Hakdan, bardy söz açdy,
Bu ýollardan dogry baran düz açdy.

Ýa-da:

Hak özi ugradar ýola bendäni,
Ýola girip umytly bol sendäni.

Ýene-de:

Magtymguly aýdar barha, ýol tany,
Bäş gün synamaga iberdi seni...

Görşümüz ýaly, hezreti Magtymguly bu we ýene köp goşgularynda "Ýol" sözünü Beýik Taňra bolan ynam manysynda ulanyypdyr. Ol hatda şol ýolda öz janyny pida etmäge hem razy bolupdyr:

Ýol üstünde ölsem, ýola atsalar,
Razy men üstümden basyp ötseler...

Bu zatlary aýdýanymyň sebäbi näme? Meniň pikirimçe, hezreti Magtymguly Hudaýa doly ynanydyr we Gurhanyň nämüçin şeýle güýçli we üýtgemän galanyňa göz ýetirip, goşgularuna ruh bermek üçin we halkyň arasynda sygyrlarynyň uzak wagtlap diri galmagy üçin, setirlerini Gurhanyň aýatlary bilen bezäpdir we Gurhandaky mazmuny goşgy arkaly türkmen halkyna ýetiripdir. Ine, meniň pikirimçe, hezreti Magtymguly Pyragynyň her bir türkmeniň ruhunda tagt gurup bilmeginiň syry şu. Magtymgulynyň güýji şudur. Magtymgulynyň beýikligi Haka ee halka eden yhlasynda we hyzmatyndadyr.

~ Siz "Gökdepedäki uruş" atly roman ýazdyňyz we ony okyjylara hödürlediňiz. Bu roman barada gysgaça aýtsaňyz we romandaky wakalary nireden öwrendiňiz?

~ Men şu mahala çenli pars dilinde çap bolan takmynan, 20 sany kitabym we Eýranyň "Keyhan", "Ettelaat", "Resalat", "Jumhuriýe eslami" we şuňa meňzeş gazet-žurnallarda çap bolan köp sanly makalalarym bar. Olaryň arasynda türkmeniň edebiyaty we medeniýeti barada oýlanmalar, türkmenleriň durmuşy barada hekaýalar bar. Emma men olaryň arasynda Gökdepe urşy barada ýazan romanymy halaýaryn. Ony ýazmak höwesi kiçilikden döredi. Onuň özüne degişli delili bar: men kiçikäm, Gylyçjan hajy atly bir goja biziň goňşymyzdy. Ol elmydama penjiräň öňünde oturyp, hezil edip, biziň oýnumyza seredýärdi. Bir gün men gaty keselledim we öýde ýatmaly boldum. Ol meniň ýanymda oturdu-da: "Niräň agyrýar?" diýdi. Men bolsa: "Endam-janym, hasam beter kelläm agyrýar" diýdim. Ol mähir bilen elini kelläme goýdy we: "Em bolsun! Bela-beter dep bolsun!" diýdi-de turup gitdi. Az wagtdan soň gowulaşdym. Garry ejem maňa şeýle gürrüň berdi:

"Gylyçjan hajynyň eli hemme dertlere melhem. Sebäbi ol adam, uruşda birnäçe basybalyjy kapyrlary öldüripdir. Şonuň üçinem, onuň keramatly eli bar. Onuň ulanan polat gylyjy we tüpeňi hem şeýle. Olary hassa adamyň başujunda goýsalar, ol adam

dertlerden gutulýar. Meniň pikirimçe, bu ynamlar mukaddes ynam. Watanyňy mertlerçe goran adamlara bolan hormat-synag. Ine, şeýdibem mende şol zamandan bäri, Gökdepe barada ýazmak höwesini döredi.

Gökdepe pajygasy barada soňky ýyllarda çeper eser ýazýan ýazyjylaram, žurnalistlerem, taryhçylaram, şükür, köp. Käbir adamlar: "Teke türkmenleri, olaryň serkerdeleri söweş tälimlerini bilmän ol mähnet gala ýüz müňlerçe esger, aýallary we çagalary bilen: "Eger galada otursak duşman galany alyp bilmez" diýen umytly jemlenipdirler. Käbir serkerdeleriň şeýle ýöntem pikiri netijesinde tekeler gyrylýar. Eger gaça uruş eden bolsalar, beýle bolmazdy..." diýýärler. Bu ol gürrüňi aýdýanlaryň bärden gaýtmasy. Sebäbi, teke serkerdeleriniň ynamdar wekilleri ikinji Gökdepe urşunyň öň ýany ors generallarynyň çagyrmagy boýunça, Hazar deňziniň kenarynda ägirt köp güýç toplan harby berkitmelerine barup, ol ýerdäki dişine çenli ýaraglanan, nijeme ýüz toply, tophanaly duşmany gözleri bilen görýärler. Ol gara güýje garşy söweşiň tekeler üçin gürrüňsiz şowsuz boljakdygyny bilýärler. Ýöne gadymy Oguz han Türkmeniň nesli bolan, damarlarynda namys diýen gany tarsyldap duran ol türkmenler erkinligi ellerinden aldyryp, erkeg-u-aýal-gyz bolup, dini başga gelmişege gul bolmajak bolup, öljeklerine gözleri ýetip dursa-da, bütin maşgalalary bilen tüýs türkmen mahsus ýoly saýlaýarlar. "Duşmana Watany gol gowşuryp berenimizden, ene topragymyzy gorap; Watana wepaly bolup gyrylanymyz gowy. Toprak elden gider-de, Watan galarmy... Janymyzy süýji görsek, Ene topragy gelmişeklere tabşyrsak, ilimiz gelmişege olja bolmazmy?... Şeýle binamys bolanymyzdan hemmämiziň bir galada, bir ýerde ölüp gyrylanymyz gowy. Duşmana ýurdy tabşyrsak, geljekki nesol biziň günämizi bagyşlamaz..." diýen belent duýgy bilen türkmenler Gökdepe galasuna ýygnanypdyrlar.

Ýaponlarda duşmana garşy iň soňky ganyna çenli söweşip, ýesir düşmän ölýän ýaponlara "komikadze" diýýärler. Her bir ýapon üçin komikadze bolmak ýa-da ata-babalarynda komikadzenkň bolmagy uly bagt.

KOMIKADZE – Watansöýüjiligiň, ärligiň, namys-aryň nyşany.

Gökdepe galasyna jemlenip, ýeňşe umytsyz jeňde duşmana garşy söweşen teke türkmenleri ~ türkmen komikadzeleridir. Bu kitapda men türkmenleriň merdana halkdygy, iň soňky demlerine çenli Gökdepe galasyny, Watany, ene topragy gorandyklaryny we ýeňilseler-de, ganym duşmanyň öňünde dik durup ölendiklerini ýazdym. Men muny ýazýan mahalym, köp duýgulary başdan geçirdim. Ýazýan mahalym çagalaryň gözýaş edip aglaýan seslerini eşidýärdim. Tolgunýardym. Dogrusyny aýtsam, men ýazýan mahalym ata-babalarymyzyň şeýle agyr ýagdaýlara düşendiklerine gynanyp, aglan mahalym köp boldy. Emma olaryň gaýduwsyzlygyny gyz-gelinleriň ellerine gyrkylyk, syndy, keser alyp, erkekleriň ýanynda ganyma garşy söweşendiklerini ýazdym. Bir tarapdan, çagalary goramaklyk, ýene bir tarapdan, umytsyz urşa girmeklik, ýazýan mahalym meni köp ezdi. Bu kitap 1999-njy ýylda Eýranda "Ýylyň kitaby" adyny aldy we baýraga mynasyp boldy. Men bu kitaby ýazmankam, Türkmenistana gelip, Gökdepe galasyny gözüm bilen gördüm. Şol ýyllarda Gökdepe metjidi gurlup ýördi...

~ Türkmenistana ilkinji gezek geleniňizde, begenen we gynanan zadyňyz näme?

~ Meniň begenen zadym: bu ýurt türkmenleriň ýurdy bolansoň, Türkmenistan ady bar. Bu meni begendirýärdi we şu mahalam begendirýär. Ýer ýüzünde köp ýurtlar bar, şolaryň biri-de, Türkmenistan. Men muňa guwanýaryn. Ilkinji gezek Türkmenistana gelemde, hiç bir ýerde özümi keseki duýmadym.

Meniň gynanan zadym: türkmenleriň käbiriniň türkmen dilini bilmeýänligi. Eýranda mekdepler pars dilinde sapak berýärler, türkmen dilinde mekdep ýa sapak ýok. Oňa garamazdan, Eýrandaky türkmenleriň hemmesi öz ene dilinde gürleşmegi oňarýarlar. Elbetde, häzirki wagtda bilşimiz ýaly, türkmen dili döwlet derejesinde üns berilýär. Türkmen dilini gorap saklamak biziň iň uly borjumyz.

~ Ýusup, beren gyzykly gürrüňleriňiz üçin Alla ýalkasyn. Size döredijilik üstünliklerini we maşgala rahatlygyny arzuw edýärim.

~ Sizem meniň iň gowy arzuwlarymy kabul ediň.

Söhbetdeş bolan: Juma ATAYEW.

EdebiyatweSungat

Söhbetdeşlik